

Dotykowy język migowy w komunikacji osób głuchoniewidomych

Abstrakt:

Artykuł poświęcony jest problematyce wykorzystania dotykowego języka migowego w komunikacji osób dotkniętych głuchoślepotą. Dotykowy język migowy to jedyny środek komunikacji odpowiedni dla osób z głuchoślepotą prelingwalną umożliwiający wzajemną komunikację głuchoniewidomych o zróżnicowanym stopniu uszkodzenia wzroku i słuchu.

Summary:

The paper is focused on the questions of using tactile sign language in communication of deafblind persons. Tactile sign language is the unique communication system, which is acceptable for the people with pre-lingual deafblindness and provides the communication among people with different scales of visual and hearing impairment.

Słowa kluczowe: komunikacja, komunikacja dotykowa, dotykowy język migowy, głuchoślepotą

Key words: Communication, Tactile Communication, Tactile Sign Language, Deafblindness

Głuchoślepotą prelingwalną została uznana przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) za jeden z najpoważniejszych rodzajów niepełnosprawności mający istotny wpływ na rozwój osobowości w prawie że wszystkich jej składnikach i aspektach. Istotność problematyki niepełnosprawności jest określona przede wszystkim wyraźnie ograniczoną zdolnością komunikowania się z otoczeniem i w zasadniczy sposób ograniczonymi możliwościami dostępu głuchoniewidomego człowieka do informacji.

Komunikacja w życiu ludzkim odgrywa jednak zasadniczą rolę, a potrzeba komunikacji należy do najbardziej podstawowych i najważniejszych zapotrzebowań człowieka. W drodze wzajemnej komunikacji człowiek zdobywa i przekazuje wiedzę, doświadczenia oraz informacje, przez co rozwija własną zdolność myślenia, co odróżnia go od zwierząt. Przy powstawaniu deprivacji w jakiegokolwiek sferze niezbędnej dla spontanicznego rozwoju zdolności komunikacyjnych (psychiczna, sensoryczna lub społeczna deprivacja), dojdzie do naruszenia naturalnego rozwoju komunikacyjnego, a w następstwie czego także funkcji umysłowych oraz myślenia.

Z punktu widzenia teorii komunikacji, komunikację pojmujemy jako jakąkolwiek interakcję społeczną, w węższym sensie jako czynność językową. Warunkiem dla skutecznej oraz funkcjonalnej komunikacji jest wyrażenie wspólnej woli osób prowadzących komunikację, jednolity sposób komunikacji (system komunikacji) i odpowiednia kompetencja komunikacyjna. (Encyklopedický slovník češtiny, 2002). O ile naturalnym sposobem komunikacji osób widzących i słyszących jest mowa (ew. pismo), naturalnym systemem komunikacji osób z głuchotą prelingwalną jest język migowy. W wypadku osób prelingwalnie głuchoniewidomych, dla których niemożliwy jest wzrokowy odbiór języka, język migowy jest zastąpiony jego formą dotykową – dotykowym językiem migowym. Jednak jak stwierdza Vitásková (2005, s. 103), „*zdolność przetwarzania bodźców dotykowych jest w znacznym stopniu zależna od stymulacji specyficznymi czynnościami od wczesnego wieku. W zasadzie chodzi o strategie porównywalne z rozwojem słuchowej lub wzrokowej percepcji, które również wymagają pewnego stopnia kognitywnego oraz metakognitywnego poziomu lub systematycznych oraz strukturowanych ćwiczeń*“. Dotykowy język migowy może być wobec tego odpowiednim pośrednikiem takiej stymulacji.

Dotykowy język migowy jednak nie jest kompleksowym systemem komunikacji odpowiednim dla osób głuchoniewidomych, za pomocą którego mogłyby prowadzić w pełni wartościową komunikację. W ramach realizacji projektów ukierunkowanych na opis zachowania komunikacyjnego osób głuchoniewidomych („Dotykowy język migowy dla głuchoniewidomych“ – Agencja Grantowa Republiki Czeskiej oraz „Analiza strategii komunikacyjnych dzieci z głuchoślepotą wrodzoną w ramach procesu edukacyjnego“ – Ministerstwo Szkolnictwa, Młodzieży oraz Kultury Fizycznej RC) zostało przeprowadzone badanie systemów komunikacji obecnie stosowanych przez ludzi głuchoniewidomych w Republice Czeskiej. Z analizy uzyskanego materiału wyniknęło następujące zestawienie obecnie stosowanych systemów komunikacji:

- Mowa
- Język migowy
- Zmodyfikowany język migowy
- Dotykowy język migowy
- Alfabet punktowy do dłoni
- Alfabet Braille'a
- Czarnodruk oraz zwiększony czarnodruk
- Alfabet palcowy
- Alfabet Lorma
- Kreślenie na dłoni liter drukowanych
- Tadoma
- Komunikacja za pomocą przedmiotów
- Piktogramy
- Plastikne piktogramy

W wypadku każdego z udokumentowanych systemów komunikacji została opracowana jego zwięzła charakterystyka, przeprowadzono obserwację jego zalet i wad oraz stosowność dla określonych kategorii osób głuchoniewidomych.

Z przeprowadzonych badań oraz z własnych doświadczeń osób wykonujących projekty wyniknęło, że podobnie jak sama głuchoślepotą jest bardzo zmienna i różnorodna, także i komunikacja osób głuchoniewidomych jest zmienna i różnorodna. Osoby głuchoniewidome bardzo często napotykały trudności związane z niemożliwością bezpośredniego wzajemnego porozumiewania się podczas osobistego kontaktu, ponieważ każda z nich jest użytkownikiem innego systemu komunikacji (np. osoby z pierwotną niepełnosprawnością wzroku w większości dają pierwszeństwo systemom komunikacji opierającym się na języku czeskim, natomiast osoby z pierwotną niepełnosprawnością słuchu wybierają zmodyfikowany język migowy, ew. dotykowy język migowy). Podczas wyjazdów zagranicznych oraz stażów naukowych wykonanych w ramach realizacji projektu badacze doszli m.in. do wniosku, że funkcję wspólnego sposobu porozumiewania się osób z różnymi rodzajami i stopniami głuchoślepoty nadzwyczaj skutecznym sposobem spełniają dotykowe techniki komunikacyjne wywodzące się z języka migowego.

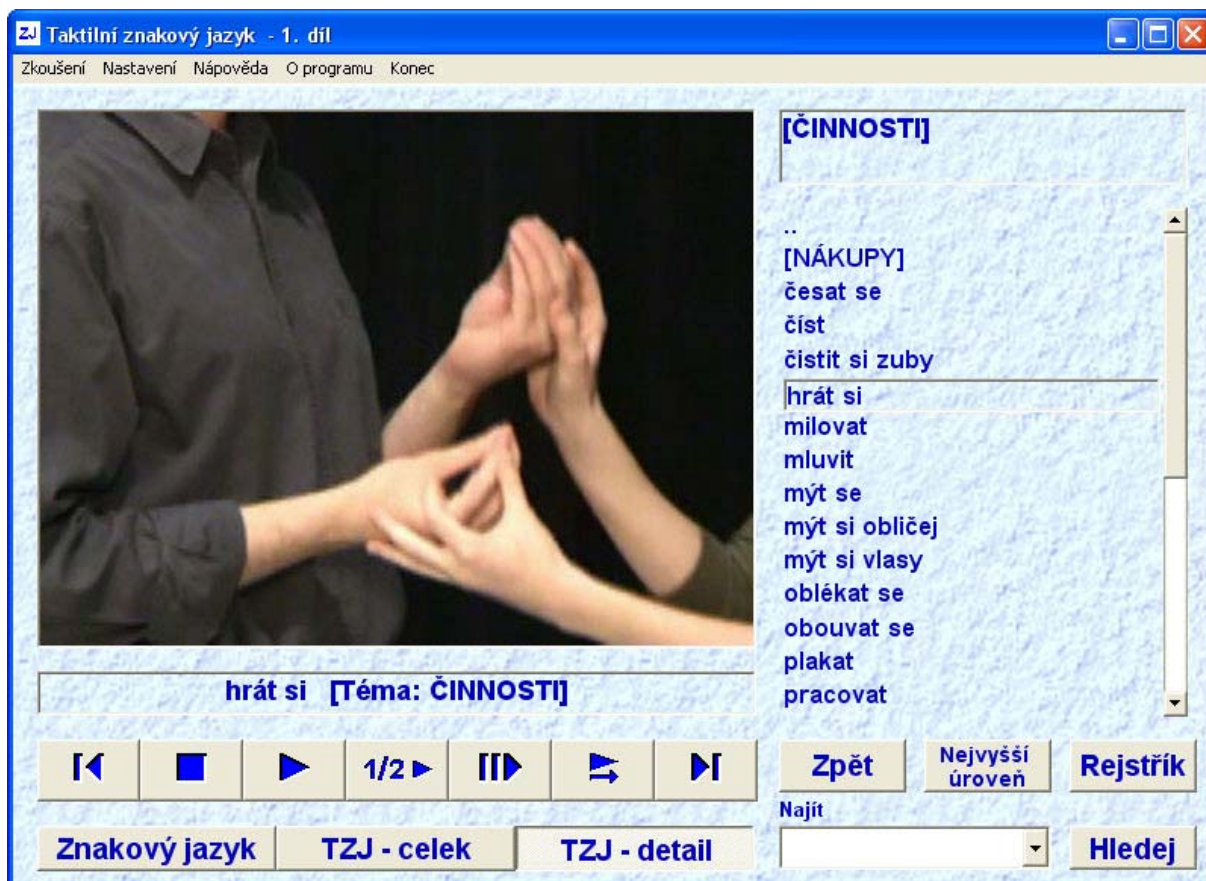
W roku 2003 do pracowników Instytutu Pedagogiki Specjalnej PdF UP w Ołomuńcu zwrócili się przedstawiciele czeskich organizacji głuchoniewidomych z zapytaniem, czy nie zechcieliby się zająć długotrwałym projektem dotyczącym wprowadzenia dotykowej formy czeskiego języka migowego do życia codziennego głuchoniewidomych. Bodźcem dla zainicjowania tego projektu były właśnie pozytywne doświadczenia z zagranicy, gdzie w szeregu krajów dotykowy język migowy spełnia w wypadku głuchoniewidomych funkcję uniwersalnego sposobu porozumiewania się wszystkich osób głuchoniewidomych bez względu na ich pierwotną niepełnosprawność, stopień uszkodzenia zmysłów wzroku i słuchu oraz okres wystąpienia głuchoślepoty.

Zespół pracowników (Instytutów Pedagogiki Specjalnej PdF UP w Ołomuńcu oraz PdF MU w Brnie) pod kierownictwem Doc. Souralové współdziałając z organizacjami głuchoniewidomych oraz samymi osobami głuchoniewidomymi rozpoczął pracę nad modyfikacją języka czeskiego do takiej formy, która będzie do zaakceptowania i zrozumienia przez wszystkie kategorie użytkowników. Jednym z głównych zadań jest modyfikacja poszczególnych znaków do postaci dotykowej polegająca przede wszystkim na wyborze takiego rodzaju znaku, który będzie odpowiedni dla odbioru dotykowego. W razie stwierdzenia, że ani jeden znak czeskiego języka migowego nie jest dla odbioru dotykowego

odpowiedni, następuje jego modyfikacja (modyfikacja kształtu rąk, miejsca artykulacji, ruchu itd.). Wszystkie proponowane zmiany są równocześnie konsultowane z użytkownikami głuchoniewidomymi a ich ewentualne uwagi są zawsze uwzględniane.

Znacznie trudniejszym problemem jest adaptacja gramatyki czeskiego języka migowego, przy czym najtrudniejszym wydaje się być przekształcenie czynników niemanualnych (mimika, ruchy głowy i ciała itp.) oraz symultaniczność wywodząca się z jego istnienia w trójwymiarowej przestrzeni, ponieważ podczas dotykowego śledzenia kształtu oraz ruchu rąk już nie jest możliwe w sposób dotykowy odbierać znaki nadawane przez inne części ciała. W sferze czynników niemanualnych badania są dopiero w stadium początkowym i nie jest możliwe określenie jednolitych zasad modyfikacji.

Od rozpoczęcia pracy nad projektem dotyczącym wprowadzania dotykowego języka migowego do Czech miały miejsce trzy tygodniowe warsztaty zorganizowane przez organizację LORM, których głównym tematem było nauczanie dotykowego języka migowego oraz weryfikacja proponowanych modyfikacji znaków oraz właściwości gramatycznych. Oprócz intensywnych warsztatów poświęconych nauczaniu języka, dotykowy język migowy nauczany jest podczas innym sposobem ukierunkowanych programów rekondycyjnych oraz podczas indywidualnego nauczania głuchoniewidomych klientów w terenie. Celem wsparcia oraz ujednoczenia nauczania w roku 2006 opublikowano 1 część zestawu płyt CD-ROM do nauczania dotykowego języka migowego, do której nawiążą kolejne części (2 część jest obecnie w przygotowaniu). Oprócz płyt CD-ROM prezentujących zmodyfikowane znaki obecnie przebiegają prace nad utworzeniem metodyki nauczania dotykowego języka migowego. Pod koniec roku 2007 zostanie w dalszej kolejności opracowany CD-ROM przedstawiający zmodyfikowany dotykowy język migowy na potrzeby dzieci z wrodzoną głuchoślepotą (materiał powstaje przy współpracy pedagogów klasy dla głuchoniewidomych w przedszkolu i szkole podstawowej dla osób z nieprawidłowością słuchu w Ołomuńcu i jest rezultatem jednej z prac magisterskich opracowywanaych w IPS PdF UP w Ołomuńcu).

Płyta CD-ROM do nauczania *Dotykowy jazyk migowy dla głuchoniewidomych – 1 część.*

To bardzo pocieszające, jeżeli możemy stwierdzić, że rozpoczęty długookresowy projekt jest nadal z sukcesem kontynuowany i przynosi konkretne pozytywne wyniki. Postrzegamy je przede wszystkim w zbliżeniu poszczególnych kategorii osób z głuchoślepotą oraz ich, przynajmniej częściowe, wyrwanie z izolacji społecznej oraz komunikacyjnej. Za bardzo pozytywne zjawisko można uznać obecne starania o wprowadzenie problematyki głuchoślepoty do czeskiego prawa. Obecnie prowadzone są prace nad projektem noweli ustawy Nr 155/1998 Dz. U. o języku migowym mających na celu wprowadzenie do ustawy prawa osób głuchoniewidomych do stosowania dotykowego języka migowego, Alfabetu Lorma oraz kolejnych specyficznych technik porozumiewania się. Nowela wspomnianej ustawy powinna zostać przedstawiona w Sejmie PRC do końca roku 2007 a dotykowy język migowy tym sposobem powinien zostać oficjalnie uznany za naturalny sposób komunikacji osób głuchoniewidomych.

Literatura:

1. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2002, 604 s. ISBN 80-7106-484-X.
2. LANGER, J. *Analýza komunikačních strategií dětí s kongenitální hluchoslepotou ve vzdělávacím procesu*. Olomouc, 2007. Závěrečná zpráva. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta
3. LANGER, J. a kol. *Taktilní znakový jazyk pro hluchoslepé – 1. část [CD-ROM]*. 1. vydání, Praha: o.s. LORM – Společnost pro hluchoslepé, 2006.
4. VITÁSKOVÁ, K. Problematika logopedické intervence u jedinců se sluchovým postižením. In VITÁSKOVÁ, K., PEUTELSCHMIEDOVÁ, A. *Logopedie*. Olomouc: VUP, 2005, s. 100-115. ISBN 80-244-1088-5.

Kontakt:

Mgr. Jiří Langer, Ph.D.

Katedra speciální pedagogiky PdF UP

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

tel.: +420 585 635 322

e-mail: jiri.langer@upol.cz